

THE DOUBLE EGO AND THE DOUBLE PLAY OF WRITING

Elena Monica Baci, PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: This work proposes to highlight the importance of the exile for the work of the author Tristan Tzara, making a comparative study of the Romanian and French period of creation.

Keywords: exile, ambivalence, language, culture, identity.

Etapa românească -tristețe /Exilul - "urlet de culoare și lumini"

Imaginarul artistic al autorului studiat cunoaște tot atâtea fațete schimbătoare ca și personalitatea autorului în permanentă schimbare și totdeauna alta izvorâtă din "nimic", așa cum Francis Picabia, un bun prieten al autorului a mărturisit¹. Artistul Tristan Tzara este un produs al unui univers compus din mai mulți factori sociali : manifeste, reviste , spectacole, coduri și semne estetice, lucruri care pe lângă altele contribuie la unicitatea sa.

Discursul său poetic e greu accesibil fiind alcătuit din aspecte care intrigă, spre exemplu linearitatea sau logica unei afirmații este brusc întreruptă de o imagine care aparent nu are nimic de a face cu ceea ce s-a afirmat, o adunătură de idei care rezidă în nevoia de a crea o lume nouă, o lume dada total diferită față de ceea ce am fost învățați să distingem. Tot acest haos de cuvinte creează o lume de haos, iar ideea de lume, univers, ne trimite inevitabil cu gândul la "simetrie", la "tot", deci vorbim de o lume nouă, un nou univers în care elementele (cuvintele) nu sunt aranjate după regulile cunoscute de noi ci sunt mobile , se aranjează respectând singura regulă a hazardului.

Cercetarea propusă dorește să studieze impactul exilului asupra creației autorului român de expresie franceză Tristan Tzara și să stabilească o legătură între cele două etape de creație aparent dissociate.

Comparația văzută ca un fenomen separat de teoria, istoria și critica literară poate evolua așa cum menționa criticul Dumitru Chioariu către " o fundamentare și o formulare estetică de valoare".² Creația literară devine un produs al exilului iar ambivalența lingvistică a autorului creează mediul propice pentru a putea reda inexprimabilul din limba de origine; devine locul unde s-a putut manifesta cu energie și exuberanță. Calea exilului nu este o noutate pentru el, întrucât el se simțea exilat în propria familie , în propria țară, cum defapt este și pseudonimul găsit de prietenul lui bun, Ion Vinea și acceptat de autor -Tristan Tzara pe care unii critici l-au tradus cu" trist în țara sa ". Poeziile scrise în limba română, puține la număr, au fost scrise înainte de plecarea autorului în Elveția fiind mai apoi traduse de Claude Sernet (alias Mihail Cosma) originar din Târgu Ocna, oraș vecin cu Moinești, locul nașterii autorului și adunate de Sașa Pana(alias Alexandru Binder) tot evreu de origine , în volumul *Primele Poeme* în anul 1934. Pentru catalogarea și interpretarea poeziilor sale înainte de Dada însăși poetul într-o scrisoare din 17 ianuarie 1934 adresată lui Sașa Pană manifesta rezerve , în special pentru alegerea titlului : „*Titlul Poeme dinainte de Dada ar lăsa să se înțeleagă un fel*

¹ Francis Picabia, *Manifeste cannibale dada*, La revue Dada n°. 7-Paris

² Dumitru Chioaru, *Arta comparației*, editura Limes, Cluj-Napoca, 2009, p.6

*de ruptură în persoana mea poetică, dacă pot să mă exprim astfel, cauzată de ceva care s-ar fi produs în afara mea (dezlănțuirea unei credințe similimistice, ca să zic așa: dada), care, propriu zis, n-a existat niciodată, căci a fost o continuitate cu izbucniri mai mult sau mai puțin violente și determinante, dacă vreți, dar continuitate și interpenetrare totuși, legate în cel mai înalt grad de o necesitate latentă.”³ Sentimentele care se desprind la o primă lectură a *Primelor poeme* sunt cele, de tristețe, de suferință, chiar de moarte. O întregă revoltă interioară/ anterioară a pregătit într-un fel sau altul etapa următoare, care parcurge apoi un moment de ruptură, regenerare și transformare fundamentală.*

Revolta, fenomen des întâlnit în literatură, cu precădere în creația poetică a fost folosită pentru a elibera literatura de anumite canoane găsim în această acțiune o sursă creatoare, revelatoare. Scriitorul revoltat este de cele mai multe ori în societate retras, cu o puternică gândire filosofică, trăind o lume ce se construiește ” en soi”, pentru ca mai apoi actul creator să-l elibereze și să scoată la lumina celălalt eu. De cele mai multe ori atunci când vorbim de revoltă, se pune în discuție și termenul de ruptură, de abandon , fără de care nu putem vorbi de creația inovatoare, liberă.

Tzara își dorea foarte mult această libertate care răspundea nevoii sale de revoltă îndreptată contra regimului politic care obliga scrierea în actele sale oficiale de naționalitate israeliană, împotriva familiei care-l sufoca cu aerele de burghezi, împotriva regulilor instituționale, contra standardizării și conservatorismului literaturii românești, a artei etc. Ruptura a fost una dorită, conștientă unde celălalt eu se putea metamorfoza fără să țină cont de prejudecățile adânc înrădăcinate în cultura românească sau orice fel de tipare sau etichetare pe care societatea le impune oriunde iar „A călători, indiferent dacă motivele călătoriei sunt de ordin politic (revoluție, emigrare, exil, exod, deportare, epurare), intelectual sau moral, material sau tehnic, înseamnă a te juca subtil cu timpul și cu spațiul și a accepta pierderea contactului direct cu pământul și locul de origine. [...] Înseamnă să te deschizi spre nou, să-ți confrunți moravurile și opiniile cu cele ale «străinilor»”⁴

Exilul îl eliberează pe autor de orice constrângere iar jocul e permis la orice nivel al creației: fie ca vorbim de genuri literare, de linearitate sau logică chiar, liberul arbitru își atinge maximul potențial pentru a intriga spectatorul . Amestecarea genurilor este secundată de amestecarea artelor în serile dadaiste de la Cabaretul Voltaire : muzica,dansul, teatrul, pictura, desenul, sculptura devin parteneri ireductibili în promovarea noii estetici dada unde hazardul orchestrează tot ciroul de pe scenă.

Exprimarea în limba franceză se bazează la autorul în cauză, pe o alegere pe care a făcut-o la un moment dat, abandonul limbii materne îl conduce spre o altă posibilitate de a vedea și de a rezona cu lumea, spre o zonă de confort unde țâșnește un alt eu. Transferul de identitate artistică deschide autorului Tristan Tzara noi orizonturi ale literaturii franceze, ba chiar universale și-i permite accesul în ”zone fierbinti de creație” prin adoptarea limbii

³ „Le titre *Poèmes d'avant-dada* laisserait supposer une espèce de rupture dans ma personne poétique si je puis m'exprimer ainsi, dûe à quelque chose qui se serait produit en dehors de moi (le déchaînement d'une croyance simili-mystique, pour ainsi dire: dada) qui à proprement parler n'a jamais existé, car il y a eu continuité par à-coups plus ou moins violents et déterminants, si vous voulez, mais continuité et entre-pénétration quand-même, liées au plus haut degré, à une nécessité latente.”, apud Sașa Pană, *Insurecția de la Zürich*, în Tristan Tzara, *Primele poeme*, ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, 1971, pp.121-122.

⁴ Michel Valiere, *Călătoria*, în Gilles Ferréol, Guy Jacquois (coordonatori), *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, traducere de Nadia Farcaș (Iași: Polirom, 2005), p. 99 – 100.

franceze. Bilingvismul pare să redefinească personalitatea scriitorului pentru că utilizarea unei noi limbi conduce la dedublarea autorului, la accesarea unor noi niveluri de creație și lansează implicit o provocare spre originalitate.

Trebuie să credem în existența a două identități diferite una de cealaltă: una românească și alta franceză ? Sau limba franceză pe care o adoptă este folosită ca scuză pentru creație? Termenul de identitate⁵ face trimitere la diferite domenii printre care și sociologia, psihologia, filosofia, istoria, lingvistica etc. fiind un subiect pluridisciplinar.

Menirea scriitorului bilingv este aceea de a fi capabil să transforme drama exilului într-o scriere creativă respingând ideea dominației lingvistice și de a scrie în limba celuilalt pentru a putea să se descopere sau să se redescopere. Exilul afectează scriitorul până în adâncul identității sale și deci procesul de creație, eul cultural necesitând o readaptare la noi sisteme. În situația autorului Tristan Tzara lucrurile stau aparent diferit pentru ca el se declara împotriva sistemelor de orice tip în al său Manifest Dada 1918⁶, contestând toate valorile existente și adoptând o identitate negativistă. Eului nihilist auto-impus îi mai scapă uneori pulsațiile subconștiente ale unei sub-identități grăitoare fiind în acest sens fiind de exemplu versurile din *A Haute Flame* care fac o introspecție în trecut și prin metafora ”lumiere d’oeuf” evoca relația cu mama sa :

*”allons toujours plus loin en arrière
à Zurich dans la brume de l’adolescence
je me vois éclore dans la lumière d’oeuf.”*

Există deci o multitudine de identități care pot fi supuse unor principii unificatoare la nivelul teoriei și metodologiei cercetării, pentru care semiotica oferă o astfel de perspectivă.

Ambivalența autorului roman de expresie franceză Tristan Tzara cunoaște consențința în planul scrisului acesta fiind și scopul : metamorfozare eliberatoare creatoare. În ce privește abandonul total nu credem ca acest lucru este posibil pentru că orice artist începe să creeze prin imitație, fiind influențat de tendințele momentului așa cum și Tristan Tzara a scris în etapa românească în stilul lui Macedonski fiind la curent cu toate tendințele literare europene ale vremii. Nu poți să renunți să fi român pentru că tu așa decizi, e ceva acolo adânc în ființa ta care iese uneori la iveală, procesul de creație da poate fi controlat sau în cazul dadaștilor abandonat hazardului, însă este mult mai complex decât atât : e vorba de o alchimie între dorința autorului și răspunsul inconștient dat în dialogul cu societatea , evenimentele istorice , etc. Fenomenul dada a fost gândit de la bun început ca unul european, în sensul că nu a putut dezvolta ca alte curente, un stil propriu, ci fiecare participant a putut să-i adauge ceva păstrând totuși un stilul specific. În data de 14 iulie 1916, Tristan Tzara face referire la perspectiva

⁵ **IDENTITĂȚE**, *identități*, s. f. **1.** Faptul de a fi identic cu sine însuși. ♦ *Principiul identității* = principiu fundamental al gândirii care impune ca formele logice să păstreze unul și același sens în decursul aceleiași operații. ♦ Asemănare, similitudine perfectă. **2.** Ansamblu de date prin care se identifică o persoană. **3.** (Mat.) Relație de egalitate în care intervin elemente variabile, adevărată pentru orice valori ale acestor elemente. – Din fr. identité, lat. identitas, -atis. *Dicționarul explicativ al limbii române* (ediția a II-a revăzută și adăugită), Academia Română, Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009

⁶ «... Je suis contre les systèmes, le plus acceptable des systèmes est celui de n'en avoir par principe aucun... »

europăeană a curentului : ” Dada rămâne în cadrul european al slăbiciunilor (...) totul face parte din același *rahat*”⁷

Cert este că abandonul limbii române, în cazul autorului Tristan Tzara nu a fost în cele din urmă lipsit de importanță, ci a condiționat percepția autorului asupra lumii și asupra scrierii sale, uneori grotescă și intrigantă dar care a dat naștere unor viziuni inedite în literatură. Curiozitatea specific umană care alimentează dorința de a cunoaște, descifra și testa noul, straniul și interzisul a fost pivotul central al mișcării dadaiste care s-a bucurat astfel de un mare succes internațional.

The research presented in this paper was supported by the European Social Fund under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development , as part of the grant POSDRU/159/1.5/S/133652.

Bibliografie

*** *Dictionar de termeni literari*, Ed. Academiei, 1976

*** *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2009

BUOT, Francois, *Tristan Tzara. Omul care a pus la cale revoluția Dada*, Editura Compania, București, 2003

CHIOARU, Dumitru , *Arta comparației*, editura Limes, Cluj-Napoca, 2009

MĂRUȚĂ, Vasile, *Expression de la Poésie Roumaine dans la creation de Tristan Tzara, Présence de la Roumanie en France et en Italie* organisé par l’Université de la Sorbonne Nouvelle Paris III , mai 1984

PICABIA, Francis, *Manifeste cannibale dada*, La revue Dada n°. 7-Paris

POP, Ion , *Primele poeme ale lui T.Tzara*, în *Avangardismul poetic romanesc*, EPL, 1969

TZARA Tristan, *Două zeci și cinci poeme*, Editura Vinea, [București, 1998](#).

TZARA Tristan, *Șapte manifeste DADA, Lampisterii, Omul aproximativ*, 1925-1930, Versiuni românești, prefața și note de Ion Pop, Editura Univers, București, 1996.

TZARA Tristan, *Opere complete* , Editura Flammarion, Paris, 1975.

VALIERE, Michel, *Călătoria*, în Gilles Ferréol, Guy Jacquois (coordonatori), *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, traducere de Nadia Farcaș ,Editura Polirom, Iași, 2005

⁷ ” Dada reste dans le cadre européen des faiblesses (...) c’est tout de même de la merde ” traducerea noastră, Tristan Tzara , ” Manifeste de M. Antipyrine”, *Œuvres Complètes*, vol.1, Flammarion, 1975, p. 357